

Юлія УЗДЕНОВА

*Національна академія державного управління
при Президентіві України*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ДУХОВНІЙ СФЕРІ

Обґрунтовується актуальність дослідження національної безпеки в духовній сфері, адже сьогодні українське суспільство характеризується розколотістю за системою світоглядно-ціннісних орієнтацій. Акцентується увага, що пріоритетним завданням державної політики має бути формування єдиної системи загальноєвропейських цінностей. З'ясовуються особливості духовного розвитку суспільства, визначаються основні функції духовних цінностей, висвітлюються головні засади національної безпеки в духовній сфері, визначаються загрози в зазначеній сфері, виокремлюються ключові проблеми галузі освіти, науки, культури та інформаційної сфери, обґрунтовується важливість забезпечення національної безпеки в духовній сфері; пропонується вжиття рішучих та невідкладних заходів з метою протидії інформаційній війні Російської Федерації проти України, а також для вирішення нагальних проблем галузі освіти, науки, культури.

Ключові слова: духовна сфера, національна безпека, інформаційна безпека, духовні цінності, духовне життя, інформаційно-психологічна війна.

Julia Uzdenova. Theoretical and methodological principles of national security research in spiritual sphere

The article is justified the relevance of research of national security in the spiritual sphere. It is proved that nowadays the Ukrainian society is defined a split in the system of world outlook-valuable orientations. The attention is focused on the formation of unitary system of the European values that has to be a priority problem of a public policy. Features of spiritual development of society are found out, the main functions of cultural wealth are defined, the main principles of national security in the spiritual sphere are lit, threats in the specified sphere are defined, key problems of branch of education, science, culture and the information sphere are allocated, importance of ensuring national security in the spiritual sphere is proved; it is offered acceptances of drastic and immediate measures on counteraction to information war of the Russian Federation against Ukraine, and also for the solution of pressing problems of branch of education, science and culture.

Key words: spiritual sphere; national security; information security; spiritual values; spiritual life; information-psychological war.

У сучасних соціально-культурних та політичних умовах нагальним постає питання розвитку духовної сфери суспільства. Адже духовна сфера відіграє провідну роль для суспільства, оскільки саме

вона визначає ступінь розвитку та специфіку певного суспільства у всій його цілісності.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що сьогодні українське суспільство характеризується розколотістю за системою світоглядно-ціннісних орієнтацій. Тому пріоритетним завданням державної політики щодо забезпечення національної безпеки в духовній сфері має бути формування сучасної системи загальноєвропейських цінностей з метою згуртування суспільства.

Проблема національної безпеки в духовній сфері – це не лише формування та розвиток духовних цінностей суспільства, держави, нації, людства, а й забезпечення національної безпеки в зазначеній сфері. Саме в духовній сфері формуються ціннісні засади суспільства, виробляються духовні блага, задовольняються духовні потреби нації та людства завдяки функціонуванню соціокультурних інститутів науки, освіти, моралі, мистецтва, релігії.

Теоретико-методологічні питання національної безпеки в духовній сфері досліджені в невеликій кількості наукових праць. Серед них можна виокремити праці В. Андрущенко, В. Бондаренка, В. Горлинського, Л. Губерського, І. Дзюби, М. Жулинського, Л. Маслової, М. Михальченка, І. Надольного, П. Ситника, В. Скуратівського, В. Трощинського, С. Чукут та ін.

Зважаючи на недостатнє вивчення питання метою статті є дослідження теоретико-методологічних засад національної безпеки в духовній сфері, з'ясування особливостей духовного розвитку суспільства, висвітлення основних засад національної безпеки в духовній сфері, обґрунтування важливості забезпечення національної безпеки в духовній сфері.

Духовна сфера є важливим складником суспільства, адже саме вона визначає ступінь розвитку, специфіку певного суспільства у всій його цілісності. Духовний розвиток суспільства можна охарактеризувати як послідовну зміну якісних станів системи духовного життя в цілому та його окремих складників під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Духовне життя суспільства є складною соціальною системою, яка охоплює багатогранні процеси, явища, пов'язані з духовною сферою життєдіяльності людей. Це сукупність ідей, поглядів, почуттів, уявлень людей, процес їх виробництва, поширення та споживання, перетворення суспільних, індивідуальних ідей у внутрішній світ людини. Духовне життя суспільства охоплює світ ідеального (сукупність ідей, поглядів, гіпотез, теорій) разом з його носіями – соціальними суб'єктами – індивідами, народами, етносами. Беручи до уваги вищезазначене, ми можемо говорити про особисте духовне життя окремої людини, її індивідуальний духовний світ, духовне життя того чи іншого

соціального суб'єкта – народу, етносу чи про духовне життя суспільства в цілому. Адже основу духовного життя становить духовний світ людини – її духовні цінності, світоглядні орієнтації [2, с. 429 – 430].

Як зазначає О. М. Целякова, у сфері духовного життя людиною здійснюється осмислення й вибір ідеалів та цінностей. Проблема духовності являє собою не лише окреслення найвищого рівня освоєння людиною свого світу, ставлення до природи, суспільства, до інших і самої себе. Це проблема виходу людини за межі вузькоемпіричного буття, подолання себе «вчорашньої» у процесі поновлення і вдосконалення, сходження особистості до своїх ідеалів, цінностей і реалізації їх на життєвому шляху. Отже, це проблема життєтворчості [8, с. 225].

На думку В. А. Ребкала та В. М. Козакова, духовні цінності (естетичні, етичні, світоглядні, наукові тощо) задовольняють потреби людей і соціальних груп в удосконаленні, розвитку їхнього духовного світу, у насиченні свідомості людини знаннями, почуттями, ідеалами. Із практики відомо, що духовні цінності мають не матеріальну корисність, а духовну, тобто психоемоційну. За їхнього сприйняття й розуміння вони здатні передавати людям або формувати в них певні соціальні почуття (моральні й естетичні) або знання (світоглядні й наукові) [9, с. 6].

Саме духовні цінності є основою формування та розвитку моральних засад, уявлень, почуття прекрасного, естетичного смаку, світоглядних орієнтирів людини. Вони є головним складником взаємовідносин та самого життя, адже включають любов, милосердя, щастя, совість, людяність, усвідомлення самого себе, гуманність, щирість, пошану, відповідальність. Філософ Г. Сковорода не даремно вважав, що людина народжується двічі – фізично й духовно.

Водночас необхідно зазначити, що духовний світ окремої людини, індивідуальності неможливий поза духовним життям суспільства, адже духовне життя поєднує в собі індивідуальне та суспільне, тому й функціонує як індивідуально-суспільне. Духовне життя суспільства включає в себе такі складники: духовне виробництво, суспільна свідомість і духовна культура.

Духовне виробництво – це формування духовних потреб людей, насамперед виробництво суспільної свідомості. Суспільна свідомість є сукупністю ідеальних форм (понять, суджень, поглядів, почуттів, ідей, уявлень, теорій), які охоплюють і відтворюють суспільне буття. Вони вироблені людством у процесі освоєння природи й соціальної історії [7, с. 429 – 430].

Духовна культура – складний і багатогранний комплекс, який включає в себе всі рівні й форми суспільної свідомості, систему освіти та виховання, систему закладів культури, усі форми й типи літератури,

мистецтва, філософії, релігії, науки та моралі. Духовна культура визначає зовнішні межі гуманітарної сфери у вузькому значенні цього терміна [3, с. 71].

А. К. Уледов серед елементів духовного життя суспільства виокремлює духовну діяльність, духовні потреби, духовне споживання, духовні відносини [6, с. 21]. Відомо, що без культури й духовності взагалі не може існувати будь-яка нація. Нація, у якій нівелюються духовні цінності, приречена на загибель і це лише справа часу. Те, чим керується окрема людина чи певна спільнота у своїх діях, досить чітко висвітлює її глибинну сутність. Якщо особистість чи суспільство сповідує високі гуманістичні цінності, то цілі й засоби її досягнення також будуть досить високими і гуманними.

Крім того, необхідно зазначити, що цінності виконують важливі функції в суспільстві, серед яких можна виокремити регулюючу, прогностичну, оцінну, мотиваційну, мобілізуючу, орієнтаційну, консолідуючу (інтегративну) [5, с. 61]. В. Горлинський вказує на такі функції ціннісної системи, що відповідають стану безпеки суспільства: стабілізуюча і культуротворча, коригуюча, адаптаційна, соціалізуюча, сенсоутворююча. Водночас Л. Лясота виокремлює контрольну (цінності – основа вироблення стандартів оцінювання політичної дії та її результатів), директивну (цінності сприяють формуванню цілісної системи політичних цілей) та інструментальну (визначення політичних благ і механізму їх досягнення) функції політичних цінностей [5, с. 65].

Ми можемо стверджувати, що історично складені, ментально укорінені, вистраждані народом ідеали виконують функцію згуртування і зміцнення нації, визначають сенс і мету її існування, спрямованість суспільного розвитку. Тому, на думку А. В. Сухорукової, духовність потребує безпеки, охорони з боку самого індивідуума, суспільства чи держави. Безпека духовності – це ті заходи, які спрямовані на збереження сутності духовності, її високого рівня. Духовність суб'єкта, будучи внутрішнім фактором, виражається через зовнішнє буття. Тобто вона постійно взаємодіє із зовнішнім світом, контактує, обмінюється інформацією і, як наслідок, трансформується внаслідок такої взаємодії [4, с. 79].

Забезпечення національної безпеки в духовній сфері є важливим складником національної політики, адже проблема духовної безпеки – це не лише збереження духовних цінностей суспільства, держави, нації, людства, а й захист функціонування всієї духовної сфери суспільства. Духовна сфера є основою формування ціннісних засад суспільства, вироблення духовних благ і задоволення духовних потреб нації та людства завдяки функціонуванню соціокультурних інститутів науки, освіти, моралі, мистецтва, релігії.

Вітчизняний дослідник В. Горлинський виокремлює три основні групи загроз і небезпек, що мають місце в духовній сфері в сучасному українському суспільстві:

1) небезпека руйнування духовного світу людини, що загрожує становленню її свідомості, світоглядним основам, свободі думки, переконань, інтелектуальної діяльності;

2) загрози усталеному функціонуванню всіх форм суспільної і масової свідомості та ментальності;

3) загрози розвитку культури всього українського суспільства, його етнічних і конфесійних спільнот, а також загрози функціонуванню таких соціокультурних інститутів, як наука, мораль, освіта, виховання, мистецтво, релігія, що забезпечують задоволення духовних потреб нації. Проте вчений зазначає, що на практиці складно відокремити ці групи, оскільки вони є взаємозумовленими. Водночас треба брати до уваги, що загрози в духовній сфері хоча й мають прихований характер, але негативно впливають на соціально-політичні процеси і безпеку суспільства [1].

На сьогодні ми спостерігаємо розколотість українського суспільства за системою світоглядно-ціннісних орієнтацій, що негативно позначається на розвитку економічних та соціальних відносин, адже саме духовне життя вирішально впливає на суспільний, зокрема соціальний, розвиток українського суспільства.

Досліджуючи питання національної безпеки в духовній сфері, необхідно також враховувати, що нині Україна перебуває у складних умовах у зв'язку з агресією з боку Російської Федерації. Спостерігається приниження української мови та культури, знеславлення героїв України. Крім того, відбуваються спроби зруйнувати політичну ідентичність українського народу, розпалити міжетнічну і міжконфесійну ворожнечу, укорінити у свідомості українців почуття слабкості та національної меншовартості, унаслідок чого розвивається нігілізм до історії, суспільних цінностей та ідеалів, культурних надбань. Важливим інструментом інформаційного впливу Російської Федерації на Україну в духовній сфері є поширення книжкової продукції антиукраїнського змісту, у якій заперечується існування окремої від росіян української нації з власною мовою, культурою та історією, а також кінопродукції, яка пропагує перекручування історичних фактів про Україну.

Російська Федерація розпочала проти України повномасштабну інформаційно-психологічну війну, застосовуючи різні методи впливу: агітацію, пропаганду, поширення недостовірної інформації, що створює неабиякі загрози в духовному житті України як на її території, так і за кордоном. Російські засоби масової комунікації пропагують війну і поширюють культ насильства, негативно впливають на

відновлення добросусідських відносин між українським і російським народами, формують почуття недовіри до державної влади та її інститутів, зневіру в перспективах української держави.

Ураховуючи вищезазначене, на нашу думку, нинішня ситуація в духовній сфері вимагає вжиття рішучих та невідкладних заходів щодо забезпечення національної безпеки в духовній сфері, а саме:

– збереження і примноження культурних надбань;

– створення духовних засад з метою забезпечення усталеності й безпеки суспільного розвитку;

– визначення культури як одного з основних складників розвитку самобутності української нації та національних меншин, що проживають на території України;

– розвиток та підтримка міжнародного культурного співробітництва;

– підвищення культурного виховання громадян, сприяння творчому розвитку громадян;

– створення та забезпечення умов для здійснення творчої діяльності і функціонування закладів культури;

– підтримка українського кінематографа;

– утвердження високих моральних засад та визначення національних та загальнолюдських цінностей;

– збереження історико-культурної спадщини, архітектурних об'єктів України;

– підтримка діяльності бібліотек, музеїв, театрів та інших культурних закладів;

– сприяння використанню української мови, її всебічному розвитку та функціонуванню;

– підтримка україномовних видань України, заборона книжкової продукції антиукраїнського змісту;

– влаштування фестивалів на підтримку української мови, культури та національних надбань;

– забезпечення поширення україномовного радіомовлення, трансляції україномовних радіопередач та кінопродукції;

– сприяння культурному розвитку молоді.

З метою протидії інформаційно-психологічній війні Російської Федерації проти України необхідне вжиття таких заходів:

– створення сприятливого психологічного клімату в національному інформаційному просторі задля утвердження загальнолюдських і національних моральних цінностей, суспільної згоди;

– запобігання спробам поширення маніпуляції свідомістю людини, агресивної реклами, проведенню інформаційно-психологічних операцій;

– вжиття необхідних заходів щодо протидії спробам поширення викривленої, недостовірної або упередженої інформації;

- запобігання поширенню інформаційної агресії та насилля;
- захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства;
- дослідження та протидія розробкам інформаційної зброї або її елементів;
- реформування та оптимізація інститутів, відповідальних за державну інформаційну політику та регулювання національного інформаційного простору.

Говорячи про духовну сферу, необхідно також зазначити, що, на жаль, протягом останніх років галузі науки приділялося мало уваги. Мають місце такі явища:

- руйнування науково-технічного потенціалу України;
- падіння престижу науки;
- зменшення фінансування;
- значне скорочення наукових кадрів;
- незацікавленість молоді займатися наукою;
- економічна залежність вітчизняних наукових організацій та окремих дослідників;
- відсутність відповідних умов для розвитку науковців;
- вплив спеціалістів до більш привабливих структур і за кордон;
- відсутність належної технічної бази;
- невідповідність науково-технічного потенціалу основним цілям суспільно-економічного розвитку України.

Аналогічно відбувається і зниження рівня освіти. До основних проблем галузі освіти, як складника духовної сфери суспільства, ми можемо віднести:

- відсутність висококваліфікованих спеціалістів;
- падіння престижу професії вчителя та викладача;
- недостатнє фінансування закладів освіти та наукової сфери;
- корумпованість закладів освіти;
- відсутність рівних можливостей для здобуття освіти різних громадян;
- невідповідність технічного забезпечення освітніх закладів викликам сьогодення;
- відсутність інформаційного забезпечення закладів освіти;
- низький рівень викладання, якості освіти, не оновлення її змісту;
- відсутність програм для підтримки обдарованої молоді.

Для вирішення зазначених проблем пропонуємо:

- запровадити новітні технології навчання, орієнтовані на саморозвиток людини;
- збільшити видатки у проекті Державного бюджету України для фінансування галузі науки та освіти;
- забезпечити обов'язкову підготовку, перепідготовку та

- підвищення кваліфікації наукових та педагогічних кадрів;
- підняти рівень заробітної плати працівникам галузі освіти і науки;
- удосконалити процедуру прийняття на роботу наукових та педагогічних кадрів;
- розробити програми для підтримки обдарованої молоді та забезпечення проведення всеукраїнських та міжнародних фестивалів;
- прийняти програми щодо розвитку та працевлаштування обдарованої молоді;
- виробити рівні можливості стосовно здобуття освіти для всіх громадян.

Отже, у статті обґрунтована актуальність дослідження національної безпеки в духовній сфері, адже без формування зрілого рівня духовності важко сподіватися на прискорення процесів суспільної модернізації. Без сформованої україноцентристської свідомості з чітко визначеними параметрами зрілої духовної культури, зокрема мови, традицій, історичної пам'яті, базових національних цінностей, складно трансформувати суспільне життя. У статті з'ясовані особливості духовного розвитку суспільства; висвітлені основні засади національної безпеки в духовній сфері; визначені загрози в зазначеній сфері; виокремлені ключові проблеми галузей освіти, науки, культури та інформаційної сфери; обґрунтована важливість забезпечення національної безпеки в духовній сфері.

Ураховуючи нагальність вирішення питання розвитку духовної сфери суспільства, ведення інформаційно-психологічної війни проти України, а особливо вирішення проблеми розколотості українського суспільства за системою світоглядно-ціннісних орієнтацій у сучасних соціально-культурних та політичних умовах у подальшій перспективі виникає необхідність дослідження нормативно-правового забезпечення державної політики у сфері мовних відносин, адже завданням політики національної безпеки має бути формування єдиної системи цінностей, щоб згуртувати суспільство з метою створення належного національного культурного, світоглядно-ціннісного простору та єдності держави.

Список використаних джерел / List of references

1. **Горлинський В. В.** Духовні координати безпеки суспільства / В. В. Горлинський // Стратег. панорама. – 2006. – № 1. – Режим доступу : www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2006_1 [Horlynskyi V. V. Dukhovni koordynaty bezpeky suspilstva / V. V. Horlynskyi // Strateh. panorama. – 2006. – № 1. – Rezhym dostupu : www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2006_1].

2. **Скуратівський В. А.** Духовне життя суспільства. Суспільна свідомість і культура / В. А. Скуратівський // Філософія : навч. посіб. / за ред.

І. Ф. Надольного. – 5-те вид. – К. : Вікар, 2005. – С. 429 – 443 [Skurativskiy V. A. Dukhovne zhyttia suspilstva. Suspilna svdomist i kultura / V. A. Skurativskiy // Filosofiia : navch. posib. / za red. I. F. Nadolnoho. – 5-te vyd. – К. : Vikar, 2005. – S. 429 – 443].

3. **Скуратівський В. А.** Соціальний і гуманітарний розвиток (опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни) : навч. посіб. / В. А. Скуратівський, В. П. Трошинський, М. В. Кравченко. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 111 с. [Skurativskiy V. A. Sotsialnyi i humanitarnyi rozvytok (oporny konpekt dystantsiinoho kursu navchalnoi dystsypliny) : navch. posib. / V. A. Skurativskiy, V. P. Troshchynskiy, M. V. Kravchenko. – К. : Tsentr navch. l-ry, 2004. – 111 s].

4. **Сухорукова А. В.** Вплив ЗМІ на формування духовності особистості та суспільства / А. В. Сухорукова // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 84. – С. 78 – 82 [Sukhorukova A. V. Vplyv ZMI na formuvannia dukhovnosti osobystosti ta suspilstva / A. V. Sukhorukova // Kultura narodov Prychernomoria. – 2006. – № 84. – S. 78 – 82].

5. **Традиції демократичного врядування в історії українського державотворення** : монографія / авт. кол. : В. М. Князев, Ю. В. Бакаєв, Т. Е. Василевська ; за заг. ред. В. М. Князєва. – К. : НАДУ, 2010. – 220 с. [Tradysii demokratychnoho vriaduvannia v istorii ukrainskoho derzhavotvorennia : monohrafiia / avt. kol. : V. M. Kniaziev, Yu. V. Bakaiev, T. E. Vasylevska ; za zah. red. V. M. Kniazieva. – К. : NADU, 2010. – 220 s.].

6. **Уледов А. К.** Духовная жизнь общества / А. К. Уледов. – М. : Мысль, 1980. – 291 с. [Uledov A. K. Duhovnaya zhizn obschestva / A. K. Uledov. – М. : Myisl, 1980. – 291 s.].

7. **Філософія** : навч. посіб. / Л. В. Губернський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко [та ін.] ; за ред. І. Ф. Надольного. – 7-ме вид., стер. – К. : Вікар, 2008. – 534 с. [Filosofiia : navch. posib. / L. V. Hubernskiy, I. F. Nadolnyi, V. P. Andrushchenko [ta in.] ; za red. I. F. Nadolnoho. – 7-me vyd., ster. – К. : Vikar, 2008. – 534 s.].

8. **Целякова О. М.** Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві / Целякова О. М. // Гуманіт. вісн. Запоріж. держ. інженер. акад. – 2009. – Вип. 38. – С. 222 – 233. – Режим доступу : www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf [Tseliakova O. M. Dukhovnist i tsinnisni oriientatsii studentskoi molodi Ukrainy v transformatsiinoomu suspilstvi / Tseliakova O. M. // Humanit. visn. Zaporiz. derzh. inzhener. akad. – 2009. – Vyp. 38. – S. 222 – 233. – Rezhym dostupu : www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf].

9. **Ціннісні засади державного управління в Україні** : навч. посіб. / В. А. Ребкало, В. М. Козаков ; за заг. ред. В. А. Ребкало. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 60 с. [Tsinnisni zasady derzhavnoho upravlinnia v Ukraini : navch. posib. / V. A. Rebkalo, V. M. Kozakov ; za zah. red. V. A. Rebkalo. – К. : Vyd-vo NADU, 2007. – 60 s.].

Надійшла до редколегії 30.09.15

Наталія ШУЛЬГА

*«Київський транспортно-економічний коледж»
Національного транспортного університету*

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Актуалізується проблема визначення стратегії розвитку державної освітньої політики в Україні. Подається ретроспективний аналіз основних стратегічних документів, розроблених протягом періоду незалежності України, виявляються недоліки, що ускладнюють створення дієздатного стратегічного документа, спрямованого не лише на декларування ідей щодо необхідності реформування національної системи освіти, а й здатного окреслити та забезпечити реальні механізми його впровадження в межах державної освітньої політики.

Ключові слова: державна освітня політика, стратегія, система освіти, реформування.

Nataliia Shulha. The strategy of education development as a tool of the state educational policy in Ukraine

The article is devoted to actualization the problem of strategy development determination of public educational policy in Ukraine. The retrospective analysis of basic strategic documents which were developed during the independence of Ukraine is given, found out failings, which bother creation of capable strategic document, directed not only on declaration of ideas of the necessity of reformation the national education system, but also able to outline and provide the real mechanisms of its implementation within the framework of public educational policy.

Key words: public educational policy, strategy, system of education, reformation.

Прискорення соціально-економічного та науково-технічного прогресу значно впливає на всі аспекти матеріального і духовного виробництва, систему суспільних відносин. За цих умов актуалізується значення освіти, визначення пріоритетних напрямів державної освітньої політики, чинників, що детермінують її вектор і мають ураховуватися в процесі подальшого вдосконалення та розвитку. Важливість ефективного вирішення цих питань зумовлена тим, що державна політика в галузі освіти є невід'ємним складником загальнодержавної політики, оскільки «все, що відбувається в суспільстві, природі, розвитку людської культури, так чи інакше впливає на формування та зростання освітньої політики, функціонування системи освіти в цілому» [4].

Ці ідеї набули обґрунтування в працях В. Білоброва, М. Капустіна, І. Лікарчука, Я. Мельник, В. Огнев'юка, О. Салтовського, П. Третьякова та інших дослідників, які серед чинників, що